

ΦΟΡΟΥΜ ΤΗΣ ΑΘΗΝΑΣ

ΔΙΕΘΝΗΣ ΤΩΝ ΦΟΡΟΥΜ • ΣΧΟΛΗ ΨΥΧΑΝΑΛΥΣΗΣ ΤΩΝ ΦΟΡΟΥΜ ΤΟΥ ΛΑΚΑΝΙΚΟΥ ΠΕΔΙΟΥ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΝ

Παραλήρημα, Φαντασίωση, Πραγματικότητα

Φόρουμ της Αθήνας • IF – EPFCL

Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων
2023 – 2024

Παραλήρημα, Φαντασίωση, Πραγματικότητα

Οργάνωση • Συντονισμός • Επιμέλεια Έκδοσης
Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Διονύσης Μπράτης

Πρόεδρος ΕΚΕ • Γενικός Συντονιστής ΠΚΕ

Θώμη Μανωλοπούλου

Μέλος ΕΚΕ • Συντονίστρια Ακαδημαϊκών Υποθέσεων

Γιώργος Γιακουμάκης

Μέλος ΕΚΕ • Συντονιστής Κλινικών Παρουσιάσεων

Ασκήσεις κλινικής διαφοροδιαγνωστικής

Αγαπητέ Wilhelm,

[...] θα ήθελα, επειγόντως, να σου εκμυστηρευτώ το μεγάλο μουσικό που μου αποκαλύφθηκε σταδιακά τους τελευταίους μήνες. Δεν πιστεύω πλέον στην *neurotica* μου [...]. Θα επιχειρήσω μια αναδρομή για να σου εξηγήσω πώς προέκυψαν οι λόγοι της δυσπιστίας μου [...] Καταρχήν [...] η έκπληξη ότι σε όλες τις περιπτώσεις ο πατέρας, μηδέ του δικού μου εξαιρουμένου, έπρεπε να κατηγορηθεί ως διαστροφικός — η συνειδητοποίηση της απροσδόκητης συχνότητας εμφάνισης της υστερίας, με τις ίδιες ακριβώς προϋποθέσεις να επικρατούν σε όλες τις περιπτώσεις, ενώ ασφαλώς τέτοιες ευρέως διαδεδομένες διαστροφές κατά των παιδιών είναι μάλλον απίθανες [...] Έπειτα [...] η βέβαιη διαπίστωση ότι δεν υπάρχουν δείκτες της πραγματικότητας στο ασυνείδητο, έτσι ώστε να καθίσταται αδύνατο να διακρίνει κανείς την αλήθεια από μια μυθοπλασία που έχει κατακλυστεί από το συναίσθημα (κατά συνέπεια, θα επικρατούσε η εκδοχή ότι η σεξουαλική φαντασίωση περιστρέφεται πάντοτε γύρω από το γονεϊκό ζεύγος) [...] Φαίνεται για άλλη μια φορά ότι μόνο οι μεταγενέστερες εμπειρίες δίνουν έναυσμα στις φαντασιώσεις, οι οποίες ανατρέχουν στην παιδική ηλικία [...]

Freud to Fliess, September 21, 1897

Στην ιστορία των ψυχαναλυτικών ιδεών υπάρχουν ορισμένα ορόσημα: η επιστολή του Freud προς τον Fliess της 21ης Σεπτεμβρίου 1897 αποτελεί ίσως ένα από τα σημαντικότερα αφού μέσω αυτής ανακοινώνει στον δικό του «άλλο» την εγκατάλειψη της θεωρίας της αποπλάνησης, έχοντας σταδιακά αντιληφθεί ότι οι σκηνές που περιέγραφαν οι υστερικοί ασθενείς του δεν βασίζονταν σε γεγονότα που είχαν συμβεί στην *πραγματικότητα* αλλά σε μια *φαντασίωση* που συνδέονταν με την ανάδυση της σεξουαλικότητας, ευρύτερα, αλλά και με το ερώτημα περί της διάφυλης σχέσης, ειδικότερα. Εύκολα αντιλαμβάνεται κανείς τη σπουδαιότητα του φροϋδικού διαβήματος — η *φαντασίωση* και όχι η *πραγματικότητα*, μας λέει, καθορίζει τη δομή — ακόμη κι αν καταλήγει στο κάπως αποθαρρυντικό συμπέρασμα ότι είναι δύσκολο να διαχωρίσουμε τη μια από την άλλη.

Το εκπληκτικότερο, ωστόσο, στην επιστολή αυτή βρίσκεται στην εντός παρενθέσεως σημείωση ότι «η σεξουαλική φαντασίωση περιστρέφεται πάντοτε γύρω από το γονεϊκό ζεύγος»: πρόκειται για την εν σπέρματι, ακόμη εδώ, σύλληψη της έννοιας της πρωταρχικής φαντασίωσης την οποία θα επιχειρήσει να επεξεργαστεί περαιτέρω δεκαεπτά χρόνια αργότερα, με αφορμή την κλινική περίπτωση του «Άνθρωπου με τους λύκους», αλλά που με σαφήνεια θα ορίσει το 1915, στο κείμενο με τίτλο «Μια περίπτωση παράνοιας που αντιτίθονταν στην ψυχαναλυτική θεωρία για τη νόσο».

«Μέσα στο απόθεμα των ασυνείδητων φαντασιώσεων όλων των νευρωτικών, και πιθανά όλων των ανθρώπινων όντων, υπάρχει μια που σπανίως απουσιάζει και η οποία αποκαλύπτεται από την ανάλυση: Η παρατήρηση των ερωτικών σχέσεων μεταξύ των γονέων. Αποκαλώ τέτοιες φαντασιώσεις, όπως της παρατήρησης της σεξουαλικής σχέσης μεταξύ των γονέων, της αποπλάνησης, του ευνουχισμού και άλλων, πρωταρχικές φαντασιώσεις»

Κληρονόμος της έννοιας της «πρωταρχικής σκηνής», η πρωταρχική φαντασίωση αντιστοιχεί σε σενάρια που δεν απηχούν σκηνές μιας βιωμένης πραγματικότητας αλλά που, ωστόσο, είναι παρόντα ως ιστορικά, δομικής αξίας στοιχεία, προϋπάρχοντα του υποκειμένου, τα οποία αποσκοπούν στο να απαντήσουν στα μείζονα ερωτήματα της ύπαρξης: οι παιδικές σεξουαλικές θεωρίες ή το «οικογενειακό μυθιστόρημα» εγγράφονται σε αυτήν ακριβώς την προοπτική. Και είναι ακριβώς αυτά τα δεδομένα της ψυχαναλυτικής εμπειρίας στα οποία ο Freud θα βασιστεί για να διαχωρίσει αυτό που θα ορίσει ως «ψυχική» σε αντιδιαστολή με ό,τι μπορεί να αποκληθεί «υλική» πραγματικότητα.

Παράλληλα, ας μην ξεχνάμε ότι η φροϋδική σύλληψη για την φαντασίωση βρίσκεται σε στενή συνάφεια με την επιθυμία — ήταν το θέμα μας στη χρονιά που πέρασε. Δεν θα επανέλθω εδώ, θα σας υπενθυμίσω μόνο την εκ μέρους του Freud χρήση του όρου *wunschphantasie* στο «Μεταψυχολογικό συμπλήρωμα στη θεωρία των ονείρων», προσθέτοντας, ωστόσο, ότι η σχέση ανάμεσα στη φαντασίωση και στο αντικείμενο της επιθυμίας δεν είναι σε καμιά περίπτωση μονοσήμαντη αφού, εντός αυτών των φαντασιακών σεναρίων, το υποκείμενο είναι πάντοτε παρόν καταλαμβάνοντας διαδοχικά διαφορετικές θέσεις: πρόκειται για την προβληματική που θα συναντήσουμε στο περίφημο — κατά τον Lacan, «απολύτως μεγαλειώδες» — φροϋδικό κείμενο του 1919 «Χτυπούν ένα παιδί».

Είναι το κείμενο με το οποίο θα καταπιαστεί ο Lacan στο Σεμινάριο IV «Η σχέση αντικειμένου» ώστε να αναπτύξει περαιτέρω την αρχική θέση του περί φαντασίωσης, την οποία έως τότε ενέγραφε στη

λειτουργία του φαντασιακού άξονα α — α' του σχήματος L. Διαβάζοντας εκ νέου τις μεταπτώσεις της φράσης «*χτυπούν ένα παιδί*» θα οδηγηθεί στο συμπέρασμα ότι, πέρα από την δυαδική σχέση με τον όμοιο, συναντάμε εντός της και ένα συμβολικό στοιχείο η θέση του οποίου εντοπίζεται στον συμβολικό άξονα S — A:

«Αυτό το στοιχείο, που είναι αποκλεισμένο, που δεν είναι παρόν μέσα στη νεύρωση, αλλά του οποίου οι μετεξελίξεις εμφανίζονται κατά άλλα σε όλα τα συμπτώματα που την συγκροτούν, το συναντά κανείς σε ένα στοιχείο της κλινικής εικόνας, το οποίο είναι η φαντασίωση. Αυτή η φαντασίωση πώς εμφανίζεται; Κουβαλάει μέσα της τη μαρτυρία [...] για τα σημαίνοντα στοιχεία του αρθρωμένου λόγου στο επίπεδο εκείνου του υπερ-αντικειμένου που είναι ο μεγάλος Άλλος, ο τόπος όπου αρθρώνεται ο ασυνείδητος λόγος, το S ως λόγος, ιστορία, μνήμη, αρθρωμένη δομή»

Λίγο αργότερα, το 1958, στο κείμενο των Γραπτών «*Η διεύθυνση της θεραπείας και οι αρχές της λειτουργίας της*», θα υποστηρίξει ότι «*το να καταλάβει το υποκείμενο μια θέση [στη σχέση του με τον όμοιο] σημαίνει ότι η γλώσσα του επιτρέπει να εκλαμβάνει τον εαυτό του ως τον σκηνογράφο ή ως τον σκηνοθέτη ολόκληρης της φαντασιακής κατασκευής της οποίας διαφορετικά δεν θα ήταν παρά η κινούμενη μαριονέτα*», ενώ στο Σεμινάριο V, «*Τα μορφώματα του ασυνείδητου*», θα επιβεβαιώσει την πρωτοκαθεδρία του σημαίνοντος, υποστηρίζοντας ότι όλες οι συντακτικές παραλλαγές της φαντασίωσης «*χτυπούν ένα παιδί*» αποκτούν την αξία τους στο μέτρο που συντίθενται από σημαίνοντα στοιχεία τα οποία προσδίδουν στη φαντασιακή σκηνή τη συμβολική της διάσταση.

Φτάνουμε έτσι στην κεντρική λακανική θεώρηση της σχέσης ανάμεσα στη φαντασίωση και την δομή: Η φαντασίωση, υποστηρίζει ο Lacan, συνιστά το σενάριο με το οποίο το νευρωτικό υποκείμενο επιχειρεί να απαντήσει στο ερώτημα «*τι θέλει ο Άλλος από μένα*» (ή, στο ερώτημα της δικής του επιθυμίας — είναι η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος εφόσον το υποκείμενο καθίσταται επιθυμούν μόνο υπό την προϋπόθεση ότι αντιλαμβάνεται τον Άλλο ως επιθυμούντα) ενώ, στο Σεμινάριο VIII «*Η Μεταβίβαση*», θα περιγράψει τους ιδιαίτερους τύπους της υστερικής και της ιδεοψυχαναγκαστικής νεύρωσης προτείνοντας, κατά αυτό τον τρόπο, μια διαφοροδιαγνωστική κλινική των δομών.

Εάν αυτά ισχύουν για τη φαντασίωση του νευρωτικού, τι μπορεί να ειπωθεί για το παραλήρημα του ψυχωτικού υποκειμένου; Η προσέγγιση του ζητήματος από τη σκοπιά του φροϋδικού *corpus* μας φέρνει εξαρχής αντιμέτωπους με σοβαρά προβλήματα εννοιολογικής τάξης που, αν και επιτείνονται για εμάς από

τις δυσκολίες της μεταφραστικής απόδοσης των γερμανικών όρων, δεν παύουν να αντανakλούν την αμηχανία του ίδιου του συγγραφέα.

Έτσι, εάν στη βάση της ανάπτυξης του παραληρήματος του Προέδρου Σρέμπερ ο Freud ανιχνεύει αυτό που ονομάζει ως μηχανισμό της «κύριας απώθησης» (σε αναλογία με τον μηχανισμό που περιγράφει για την αιτιοπαθογένεια της νεύρωσης), το 1924, στο κείμενο «Νεύρωση και ψύχωση», αφού αποφανθεί ότι «η νεύρωση είναι το αποτέλεσμα μιας σύγκρουσης ανάμεσα στο Εγώ και το Αυτό, ενώ η ψύχωση είναι η ανάλογη συνέπεια μιας παρεμφερούς διαταραχής στις σχέσεις ανάμεσα στο Εγώ και στον εξωτερικό κόσμο», θα θέσει το ερώτημα της παρουσίας ενός μηχανισμού, ανάλογου της (νευρωτικής) απώθησης, ο οποίος θα μπορούσε να εξηγήσει ικανοποιητικά την αποκοπή του ψυχωτικού υποκειμένου από την πραγματικότητα.

Η εισαγωγή του όρου *verleugnung* (ελληνιστί, *απάρνηση*), την ίδια χρονιά, στο κείμενο «Η απώλεια της πραγματικότητας στη νεύρωση και την ψύχωση», εγγράφεται σε αυτήν ακριβώς την απόπειρά του να περιγράψει έναν διαφοροποιημένο μηχανισμό άμυνας απέναντι σε μια τραυματική πραγματικότητα, ειδικό για την εξήγηση των ψυχωτικών φαινομένων. Πράγματι, θα πει εδώ πως «η νεύρωση δεν απαρνείται (*verleugnet*) την πραγματικότητα, απλά δεν επιθυμεί να γνωρίζει τίποτα για αυτή · η ψύχωση την απαρνείται και επιδιώκει να την αντικαταστήσει» ενώ, εντός αυτής της διαφορικής λογικής, θα αποδώσει κεντρικό ρόλο στη λειτουργία της φαντασίωσης.

Ανάλογη πολυσημία, ως προς τη χρήση που του επιφυλάσσει ο Freud, εμπεριέχει και ο όρος *verwerfung* — που στη γλώσσα μας αποδίδεται είτε ως *αποκλεισμός* είτε (συχνότερα) ως *απόρριψη* — αφού στην πορεία του έργου του άλλοτε εμφανίζεται με τη σημασία της *άρνησης* και άλλοτε για να περιγράψει ένα είδος συνειδητής απορριπτικής κρίσης. Υπάρχει, ωστόσο, και μια τρίτη εκδοχή η οποία, παραδόξως, εμφανίζεται στο πολύ πρώιμο κείμενο του 1894 «Οι ψυχονευρώσεις άμυνας»:

«Υπάρχει ένα είδος άμυνας, πολύ πιο δυναμικής και αποτελεσματικής, που συνίσταται στο ότι το Εγώ απορρίπτει την αφόρητη παράσταση ταυτόχρονα με τη συναισθηματική της φόρπιση και συμπεριφέρεται λες και η παράσταση δεν έχει φτάσει ποτέ στο Εγώ»

Το κείμενο, όμως, στο οποίο κατ' επανάληψη εμφανίζεται ο όρος *verwerfung* είναι εκείνο του Άνθρωπου με τους λύκους, όπου η απόρριψη λαμβάνει το πολύ συγκεκριμένο νόημα της *απόρριψης του ευνουχισμού*. Πρόκειται για το σημείο που θα εντοπίσει ο Lacan όταν, ανασκευάζοντας την αρχική του θέση περί φαντασιακών ταυτίσεων στην αιτιοπαθογένεια της ψύχωσης, θα στραφεί στον στρουκτουραλισμό. Ας παρακολουθήσουμε πώς τοποθετείται σχετικά στο περίφημο Σεμινάριο για το Κλεμμένο γράμμα:

«Η διδασκαλία αυτού του σεμιναρίου έχει ως στόχο να υποστηρίξει τη θέση ότι τα φαντασιακά φαινόμενα, απέχοντας πολύ από το να αντιπροσωπεύουν τον πυρήνα της αναλυτικής εμπειρίας, δεν μας προσφέρουν τίποτα που να διαθέτει συνοχή, εκτός κι αν συσχετιστούν με την συμβολική αλυσίδα που τα συνδέει και τα προσανατολίζει [...] τα καθοριστικά για το υποκείμενο ψυχαναλυτικά επιτελέσματα διέπονται ακριβώς από τον προσίδιο νόμο αυτής της αλυσίδας: επιτελέσματα όπως η διάκλιση, η απώθηση και η άρνηση – διευκρινίζοντας με την έμφαση που αρμόζει ότι τα εν λόγω επιτελέσματα ακολουθούν τόσο πιστά τη μετάθεση του σημαίνοντος, ώστε τα φαντασιακά φαινόμενα δεν παίζουν ρόλο παρά ως σκιές και αντανakλάσεις»

Είναι, επομένως, εντός του πλαισίου της σύλληψης του συμβολικού που ο Lacan θα εισάγει την έννοια της διάκλισης (σε αντικατάσταση της φροϋδικής *απόρριψης*), στηριζόμενος στον Άνθρωπο με τους λύκους αλλά και στο κείμενο του 1925 «*Η Αποποίηση*» (*Die Verneinung*)· θα την ορίσει σε αναφορά με μια διπλή πρωταρχική διαδικασία: αφενός, μιας πρωταρχικής εγγραφής του υποκειμένου (δηλαδή, μιας *bejahung*, μιας κατάφασης, της *συμβολοποίησης*, για να γίνω σαφέστερος) και, αφετέρου, μιας πρωταρχικής αποτομής, η οποία συγκροτεί το *Πραγματικό* ως το πεδίο εκείνο που βρίσκεται εκτός *συμβολοποίησης*. Εάν, λοιπόν, η *απάρνηση* προϋποθέτει μια *πρωταρχική κατάφαση*, η *διάκλιση* αγγίζει την ίδια την πρωταρχική κατάφαση, δηλαδή, την ίδια τη δυνατότητα της *συμβολοποίησης*.

Για τον Lacan, η προβληματική στην ψύχωση εδράζεται, κατά συνέπεια, σε ένα μη συμβάν στο επίπεδο του συμβολικού· αυτό το μη συμβάν αναφέρεται σε ένα πολύ ειδικό σημαίνον, στο σημαίνον *Όνομα του Πατέρα*, που καλείται να υποκαταστήσει το πρωταρχικό σημαίνον της επιθυμίας της μητέρας. Για να το θέσουμε στο επίπεδο της γλωσσικής λειτουργίας, η απουσία της πατρικής μεταφοράς διακλείει την πρόσβαση στον (συμβολικό) *ευνουχισμό*· οι συνέπειες της απουσίας μιας τέτοιας εγγραφής μας είναι γνωστές: Εάν το νευρωτικό υποκείμενο, ερχόμενο αντιμέτωπο με τα θεμελιώδη και αναπόφευκτα ερωτήματα της ύπαρξης, επιστρατεύει το φαντασιωτικό του οπλοστάσιο για να απαντήσει, το ψυχωτικό υποκείμενο, συναντώντας την, κατά την λακανική έκφραση, «*καθαρή τρύπα*» που του απαντά μέσα στον Άλλο, αποσταθεροποιείται και καταφεύγει στην παραληρητική κατασκευή.

Τα τρέχοντα ταξινομητικά εγχειρίδια της ψυχιατρικής αναφέρονται στην έννοια της φαντασίωσης, σχεδόν αποκλειστικά, στα πλαίσια μιας ορισμένης παθολογίας, ιδίως όταν καταλογογραφούν το πεδίο των σεξουαλικών διαταραχών. Ωστόσο, ακόμα και στο πεδίο των ψυχώσεων, όπου θα ανέμενε κανείς έναν περισσότερο εμπειρισματομένο ορισμό για το παραλήρημα – στο κάτω κάτω της γραφής, ο όρος προέρχεται

από την ψυχιατρική παράδοση — δεν διαφωτιζόμαστε επαρκώς. Αντιγράφω από το έγκυρο εγχειρίδιο των Kaplan & Sadock:

«Παραληρητική ιδέα: ψευδής πεποίθηση, βασιζόμενη σε λανθασμένα συμπεράσματα σχετικά με την εξωτερική πραγματικότητα, η οποία δεν αντιστοιχεί στη νοημοσύνη του ασθενούς και το πολιτισμικό του υπόβαθρο· δεν μπορεί να διορθωθεί με τη βοήθεια λογικών επιχειρημάτων»

Αντιπαρέρχομαι το γεγονός της εντυπωσιακής ομοιότητας του σύγχρονου ψυχιατρικού ορισμού του παραληρήματος με τον αντίστοιχο της πολύ πρώιμης περιόδου των φροϋδικών επεξεργασιών για να σταθώ στο μείζον διαφοροδιαγνωστικό κριτήριο του «ελέγχου της πραγματικότητας» που η ψυχιατρική εξακολουθεί να επικαλείται. Κι αυτό διότι εάν η προβληματική του παραληρήματος τοποθετείται στο επίπεδο ενός «λανθασμένου συμπεράσματος» (τι θα έλεγε άραγε ο Merleau — Ponty;), τότε τι θα μπορούσε να διαχωρίσει αληθινά τις νευρωτικές φαντασιώσεις από τα ψυχωτικά παραληρήματα ή, για να δανειστώ το λακανικό ερώτημα, *«από ποιο σημείο κι έπειτα είναι κάποιος τρελός;»*.

Διονύσης Μπράτης

Πρόεδρος της Επιτροπής Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Φόρουμ της Αθήνας, IF-EPFCL

Βιβλιογραφία:

FREUD, Sigmund

- Χτυπούν ένα παιδί, μτφ. Β. Πατσογιάννης, Πλέθρον, 2019.
- Μεταψυχολογικό συμπλήρωμα στη θεωρία των ονείρων, Στο: *Δοκίμια Μεταψυχολογίας*, μτφ. Β. Πατσογιάννης, Πλέθρον, 2020.
- Ορισμένες ψυχικές συνέπειες της ανατομικής διαφοράς των φύλων, μτφ, Γ. Σαγκριώτης, Στο: *Εκ των υστέρων*, τεύχος 19, Πλέθρον, 2009.
- Το οικογενειακό μυθιστόρημα των νευρωτικών, μτφ. Γ. Παπαχριστόπουλος, Orportuna, 2014.
- Πέντε ιστορικά ασθενείας, μτφ. Κ. Λιάππη, Α. Αναγνώστου, Επίκουρος, 2014.
- Διατυπώσεις για τις δυο αρχές της ψυχικής λειτουργίας, μτφ. Π. Παπαδόπουλος, Principia, 2021.
- Η αποποίηση, μτφ. Π. Παπαδόπουλος, Principia, 2021.
- Το παραλήρημα και τα όνειρα στην «Γκρανίβα», μτφ. Π. Αλούπης, Άγρα, 1994.
- Η υστερική φαντασίωση και οι σχέσεις της με την αμφιφυλία, μτφ, Α. Πλόσκας, Στο: *Fort-Da*, τεύχος 4, Ψυχογίος, 2017.
- Νεύρωση και ψύχωση, μτφ, Π. Παπαδόπουλος, Στο: *Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις*, Principia, 2016.
- Η απώλεια της πραγματικότητας στη νέυρωση και την ψύχωση, μτφ, Π. Παπαδόπουλος, Στο: *Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις*, Principia, 2016.
- Μια περίπτωση παράνοιας που αντιτίθονταν στην ψυχαναλυτική θεωρία για τη νόσο, μτφ, Π. Παπαδόπουλος, Στο: *Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις*, Principia, 2016.

LACAN Jacques

Το Σεμινάριο:

- Βιβλίο III, *Οι ψυχώσεις*, μτφ, Ρ. Χριστοπούλου, Β. Σκολίδης, Ψυχογίος, 2013.
- Βιβλίο IV, *Η σχέση αντικειμένου*, Ψυχογίος, 2021.
- Book V, *Formations of the Unconscious*, Polity, 2017.
- Book VI, *Desire and its interpretation*, Polity, 2019.
- Book VIII, *Η μεταβίβαση*, μτφ, Α. Πίγκου, κ.α., Εκκρεμές, 2020.
- Βιβλίο XI, *Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης*, μτφ. Α. Σκαρπαλέζου, Κέδρος, 1982.

- Τα Ονόματα του Πατρός, μτφ. Β. Σκολίδης, Ψυχογιός, 2013.
- Book XIV, *The logic of phantasy*, Karnac, 2002.

Γραπτά:

- Η σημασία του φαλλού, μετάφραση Κ. Κουκουλάκη, Ν. Ζορμπάς, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
- Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας και της γλώσσας στην ψυχανάλυση, μτφ. Ν. Λινάρδου-Μπλανσέ & Ρ. Μπλανσέ, Εκκρεμές, 2005.
- Το σεμινάριο για το «Κλεμμένο γράμμα», μτφ. Δ. Βεργέτης, Ε. Μαρκίδη, Πατάκης, 2010.
- Το στάδιο του καθρέφτη, μτφ. Κ. Κουκουλάκη, Ν. Ζορμπάς, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
- Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης, μτφ. Α. Πόρου, κ.α., Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
- Presentation on Psychological Causality, In: *Ecrits*, Norton, 2006.
- The Direction of the Treatment and the Principles of its Power, In: *Ecrits*, Norton, 2006.
- Introduction to Jean Hyppolite's Commentary on Freud's "Verneinung", In: *Ecrits*, Norton, 2006.

Άλλα κείμενα

- Merleau - Ponty, M. Φαινομενολογία της αντίληψης, μτφ. Κ. Καψαμπέλη, Νήσος, 2016.
- Canguilhem, G. Το παθολογικό και το κανονικό, μτφ. Γ. Φουρτούνης, Νήσος, 2007.
- Dor, J. Ο πατέρας και ο ρόλος του στην ψυχανάλυση, μτφ. Β. Πατσογιάννης, Πλέθρον, 2023.
- Vanheule, S. Το υποκείμενο της ψύχωσης, μτφ. Σ. Μαύρη, Μ. Μεντίνης, Oposito, 2020.
- Kaplan & Sadock. Εγχειρίδιο Κλινικής Ψυχιατρικής, Ιατρικές Εκδόσεις Λίτσας, 2007.

Παραλήρημα, φαντασίωση, πραγματικότητα

Laurent Combres

Πρόεδρος CCPSO

Παραλήρημα, φαντασίωση, πραγματικότητα: αυτό το θέμα εργασίας ενδιαφέρει όλους τους επαγγελματίες [ψυχικής υγείας], αφού δεν απέχουμε πολύ από το να συναντήσουμε καθέναν από αυτούς τους όρους ως διαφοροδιαγνωστικό στοιχείο σε κάθε κλινική πρακτική.

Ενώ το πεδίο εφαρμογής καθεμιάς από αυτές τις έννοιες μπορεί να φαίνεται απέραντο, μπορεί επίσης να είναι απολύτως σχετικό, υπό το πρίσμα μιας διαφορικής κλινικής προσέγγισης. Σε αυτό θα μπορούσαν να προστεθούν κατηγοριοποιήσεις με ψυχοκοινωνικές συνιστώσες, όπως οι ηλικιακές ομάδες (παιδιά, έφηβοι, ενήλικες, ηλικιωμένοι), ή η διάκριση του φυσιολογικού και του παθολογικού στον ιατρικό λόγο (παραλήρημα έναντι πραγματικότητας).

Αυτή, ωστόσο, η γραμμική αντίληψη απαντάται και στο πεδίο της ψυχανάλυσης; Πώς χρησιμοποιεί η ψυχανάλυση αυτές τις έννοιες και για ποιους κλινικούς σκοπούς;

Στο πεδίο της ψυχανάλυσης, θα είναι σημαντικό να διευκρινιστεί η προέλευση, ο χαρακτήρας και ο τρόπος λειτουργίας καθενός από αυτούς τους όρους και να προσδιοριστεί η σχέση τους με τις κλινικές δομές, με τους κόμβους των δομών αυτών και με την κλινική πρακτική.

Για τον Φρόυντ, η έννοια του παραληρήματος ανατρέπει την απλουστευτική αντίθεση μεταξύ φυσιολογικού και παθολογικού. Στην διερεύνηση της ψύχωσης, αναφορικά με την περίπτωση του Daniel Paul Schreber (1911), ο Φρόυντ υπογραμμίζει το έργο της ανακατασκευής του κόσμου που επιτρέπει στο ψυχωτικό υποκείμενο να ζήσει μέσα σε αυτόν.

Ακολουθεί μια άλλη πρόταση, στο «Ο άνδρας Μωυσής και η μονοθεϊστική θρησκεία» (1939), όπου το παραλήρημα εδράζεται σε ένα ξεχασμένο κομμάτι της αλήθειας. Σε ό,τι αφορά τον Λακάν, η διδασκαλία του για τον Τζέιμς Τζόις (1975-76) τον οδήγησε να τονίσει ότι «όλοι είναι τρελοί, όλοι παραληρούν». Σε αυτό

το πλαίσιο, και με τις διαχρονικές εξελίξεις της ψυχαναλυτικής επεξεργασίας, η έννοια του παραλήρηματος μπορεί δικαίως να αντιπαρατεθεί με την έννοια της πραγματικότητας.

Αλλά και ως προς αυτό, στο περίφημο κείμενό του, του 1924, «Η απώλεια της πραγματικότητας στη νεύρωση και την ψύχωση», θα δούμε ότι ο Φρόυντ αμφισβητεί τη δυαδική λογική που θα διαχώριζε το ζήτημα, αφενός, σε παραλήρημα και απουσία πραγματικότητας στην ψύχωση και, αφετέρου, σε απουσία παραλήρηματος με λίγη πραγματικότητα στη νεύρωση. Επιπλέον, σε αυτή τη λογική και σε σχέση με την πραγματικότητα, θα δούμε ότι δεν είναι ισοδύναμο να μιλάμε για την πραγματικότητα ως σχέση με το λόγο (ή ακόμη και με έναν κυρίαρχο λόγο), ως σχέση με αυτό που υπάρχει, ή ακόμη και ως σχέση με την κατηγορία του Πραγματικού που προτείνει ο Λακάν.

Όσο για τη φαντασίωση, δεν είναι απλώς ένα παιχνίδι ή μια ιστορία που κάθε παιδί αφηγείται στον εαυτό του, όπως εξηγεί ο Σίγκμουντ Φρόυντ στο έργο του «Ο ποιητής και η φαντασίωση» (1906), πριν ο ενήλικας τη μετατρέψει σε φαντασίωση που κρύβει από τους άλλους και την οποία αρκεί να συνειδητοποιήσει, αν όχι να παραδεχτεί, για να απαλλαγεί από το βάρος της. Σε μια εναργέστερη κατανόηση της φαντασίωσης, ο Λακάν αφιέρωσε αρκετά μαθήματα σε αυτή την έννοια στο σεμινάριό του «Η επιθυμία και η ερμηνεία της» (1958-59).

Θα την παρουσιάσει ως κατασκευή, που λειτουργεί με διαφορετικό τρόπο στη νεύρωση, την ψύχωση ή τη διαστροφή με τις οποίες συνδέεται, εφόσον καθεμιά από τις δομές αυτές χρησιμοποιεί διαφορετικές διαλέκτους (υστερία, φοβία, εμμονή, σαδισμός, ηδονοβλεψία κ.λπ.). Αργότερα, και από μια ακόμη διαφορετική οπτική γωνία, ο Λακάν θα εισάγει την διέλευση της φαντασίωσης ως ένα πιθανό τέλος της ανάλυσης (1964).

Παραλήρημα, φαντασίωση, πραγματικότητα - αυτοί είναι οι τρεις όροι που θα προσπαθήσουμε να αποκρυπτογραφήσουμε στις Κλινικές Εκπαιδεύσεις κατά την φετινή ακαδημαϊκή χρονιά του 2023-2024.

Μετάφραση: Διονύσης Μπράτης & Θώμη Μανωλοπούλου

ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ ΕΤΗΣΙΑΣ ΔΙΑΡΚΕΙΑΣ

Από την λογική της τυποποίησης της επιθυμίας στη λογική της φαντασίωσης

Εισηγητής: Στέλιος Μωριάτης

Ο Φρόυντ μεταξύ 1897 και 1914, αναγάγει το ρόλο του φαντασιακού αλλά και του πραγματικού στους μηχανισμούς του ασυνείδητου, πράγμα το οποίο επέτρεψε τους ψυχαναλυτές, κατ' αρχάς να μετατρέψουν το φαντασιακό σε ένα άλλο πραγματικό και εν συνεχεία να αναζητήσουν σε αυτό τον κανόνα του πραγματικού.

Το φαντασιακό δεν είναι της τάξεως του ψευδαισθητικού το οποίο πλαισιώνεται από μια ιδέα. Είναι εκείνο που επέτρεψε στον Φρόυντ να ανιχνεύσει στα μορφώματα του ασυνείδητου, με τα οποία γαλουχήθηκαν οι υπέρμαχοι της θεωρίας του, τον συμβολικό προσδιορισμό στον οποίο υποτάσσεται η φαντασιακή λειτουργία είτε πρόκειται για τον μηχανισμό της λεκτικής λήθης είτε για τη δομή του φετιχισμού.

Μπορεί κανείς να θεωρήσει ότι η επιμονή στην ανάλυση της νεύρωσης ανέδειξε την δυναμική του Οιδιπόδειου συμπλέγματος και παράλληλα διασφάλισε την σύζευξη του φαντασιακού με την συμβολική τάξη η οποία επιβάλλει στον αναλυτή να μην προσπερνά τον τόπο του Άλλου, ο οποίος όντας εκεί, συνοδεύει αυτόν που μιλάει.

Η ανάγνωση των έργων του Φρόυντ και του Λακάν κατά την περυσινή περίοδο μας παρείχε την δυνατότητα να διακρίνουμε τον διαφορετικό τρόπο με τον οποίο αμφότεροι προσεγγίζουν το θέμα της επιθυμίας. Πολύ συνοπτικά, σκιαγραφήσαμε τα βασικά χαρακτηριστικά των θεωρητικών τους επεξεργασιών και καταλήξαμε να διατυπώσουμε τις βασικές παραμέτρους με τις οποίες συνδέονται.

Οδηγηθήκαμε στην επεξεργασία του κεφαλαίου IV του ανέκδοτου κειμένου του Λακάν, *Η αμφισβήτηση του ψυχαναλυτή*, υπό τον τίτλο, *Μια λογική όσον αφορά την τυποποίηση της επιθυμίας*, η οποία αναδεικνύει την διαδρομή που ακολουθεί η αναλυτική διαδικασία με στόχο την ανάδειξη της επιθυμίας του υποκειμένου αλλά και την λογική σχέση του σημαίνοντος το οποίο υπαγορεύει το απροσδιόριστο του ασυνείδητου. Από αυτή την άποψη το υποκείμενο έρχεται αντιμέτωπο με την αδιαφάνεια του πραγματικού το οποίο εισάγει την ίδια την απροσδιοριστία του σημαίνοντος και τον διχασμό του υποκειμένου, \$.

Πράγματι εκείνο που συνδέει το νευρωτικό υποκείμενο με την απόλαυση είναι η φαντασίωση: *το διαγραμμένο S στη σχέση του με αυτό το αντικείμενο μικρό (a), ενώνεται σε αυτόν τον τύπο που γράφτηκε στον πίνακα (\$\diamond a)\$ με αυτό το κάτι, το οποίο παρουσιάζεται ως ρόμβος.*¹ Εάν η φαντασίωση δίνει το πλαίσιο μιας ορισμένης απόλαυσης είναι διότι η λειτουργία του ευνουχισμού ρυθμίζει, όπως λέει ο Λακάν, την σχέση

¹ Jacques Lacan, La logique du fantasme, Séminaire XIV, σελ 12.

υποκειμένου και αντικειμένου. Η εν λόγω άρθρωση εγκαθιδρύει την φαντασίωση έχοντας ως αναφορά το - φ, ενώ εισάγει την σημαίνουσα αλυσίδα.

Από την άλλη ο αποκλεισμός του ευνουχισμού στην περίπτωση της ψύχωσης έχει ως συνέπεια την αποχαλίνωση της απόλαυσης στην οποία επιδιέχεται το υποκείμενο. Εάν μπορούμε να θέσουμε το ερώτημα όσον αφορά το καθεστώς του ψυχωτικού υποκειμένου είναι διότι ο διχασμός του υποκειμένου εμφανίζεται *μια ωραία πρωία*, να περιπλανιέται αποσυνδεδεμένος από το υποκείμενο του σημαίνοντος στο επίπεδο του πραγματικού. Η αποκατάσταση της σημαίνουσας αλυσίδας μέσα από την παραληρηματική μεταφορά είναι αναγκαία αλλά δεν θεωρείται επαρκής. Με ποιον τρόπο ο αναλυτής στην προκειμένη περίπτωση μπορεί να ενσαρκώσει την θέση η οποία μέσω της μεταβίβασης μπορεί να ανακόψει την διολίσθηση του υποκειμένου σε ένα πραγματικό, το οποίο ταυτίζει τον αναλυτή, με τον Άλλο της απόλαυσης;

Ημερομηνίες: 14 & 21 Οκτωβρίου 2023 • 4 & 18 Νοεμβρίου 2023 • 2 & 16 Δεκεμβρίου 2023 • 13 & 27 Ιανουαρίου 2024 • 10 & 24 Φεβρουαρίου 2024 • 9 & 23 Μαρτίου 2024 • 6 & 20 Απριλίου 2024 • 11 Μαΐου 2024 • 1 & 15 Ιουνίου 2024

Βιβλιογραφία:

- Jacques Lacan, *Mise en question du psychanalyste*, in *Redivivus*, σελ. 60- 102.
- Jacques Lacan, *La logique du fantasme*, Séminaire XIV.
- Gilles Deleuze, *Présentation de Sacher- Masoch*, 1967.
- Λεοπόλδος Μαζόχ, *Σκληροί έρωτες*, 2012.
- Poincaré : *La science et l'hypothèse*, Paris, Flammarion, 1968, 2e partie, chap. III, *La géométrie de Riemann* : « Imaginons un monde uniquement peuplé d'êtres dénués d'épaisseur ; et supposons que ces animaux « infiniment plats »
- Frege : *Écrits logiques et philosophiques*, Seuil, Paris, 1971.
- Guy Rosolato : *The voice and the literary myth*
- George Bernard Shaw : *Pygmalion*, L'Arche, 1997.
- George Boole : *Les lois de la pensée*, Vrin 1992.
- Gottlob Frege : *Τα θεμέλια της αριθμητικής (Die Grundlagen der Arithmetik, 1884)*, εκδ. Νεφέλη, 2009.

- Orus Apollo Niliacus, ou Horapollo Niliacus, « De la signification des notes hiéroglyphiques des Aegyptiens », Paris.
- J. Kerver, 1543, traduit de grec en francoys par Jean Martin (secrétaire du cardinal de Lenoncourt), II, 23.
- The hieroglyphics of Horapollo, Princeton University Press, 1993.
- Jacques MARITAIN, Le paysan de la Garonne ?
- Jan Lukasiewicz : Contribution à l'histoire de la logique des propositions in Jean Largeault : Logique mathématique - Textes, pp. 9-25, éd. Armand Colin, coll. U, Paris, 1972. Analyse de l'histoire du calcul propositionnel de Philon de Mégare à Frege.
- Émile Benveniste, Problèmes de linguistique générale, Gallimard, 1966, ch. XIV : pp. 168-173.
- S. Leclair et J. Laplanche : « L'inconscient : une étude psychanalytique ».
- C. Stein : « Langage et inconscient ».
- Χανς Σλούγκα, Η γέννηση της λογικής και οι ρίζες της αναλυτικής φιλοσοφίας, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 2009.
- » et un texte de Lacan (réécrit en 1964).
- DESCARTES René, Ο Λόγος περί της μεθόδου, εκδ. Παπαζήση, 1976.
- Αριστοτέλης, Μετά τα Φυσικά, εκδ. Ζήτρος, 2014.
- Γιάννη Τζαβάρια, Σχόλια στο ποίημα του Παρμενίδη, Φιλοσοφικά δημοσιεύματα, 2016.
- Frege : Sinn und Bedeutung, sens et dénotation, in Écrits logiques et philosophiques, Paris, Seuil, 1971.
- Ludwig Wittgenstein, Tractatus logico philosophus, εκδ. Παπαζήση, 1978.
- Roman Jakobson : Kindersprache, Aphasie und allgemeine Lautgesetze ; Langage enfantin et aphasie, éd. de Minuit, 1969.
- Jan Lukasiewicz : Du principe de contradiction chez Aristote, éd. Éclat, 2000.
- Claude Imbert : « Pour une histoire de la logique. Un héritage platonicien » Paris, Puf, 1999.

Η φαντασίωση ανάμεσα στην απόλαυση και την επιθυμία

Εισηγήτρια: Ευαγγελία Κομματά

Η φροϋδική έννοια της ενόρμησης του θανάτου, ως πέραν της αρχής της ευχαρίστησης, η οποία καθορίζει και την αρχή της επανάληψης, οδήγησε τον Λακάν στην τυποποίηση της κατηγορίας του πραγματικού, με στόχο να αποδείξει ότι η σχέση του υποκειμένου με το πραγματικό, ως αυτό που έρχεται πάντα στην ίδια θέση, εξαρτάται τόσο από την σχέση του με την απόλαυση όσο και με την επιθυμία, σε συνδυασμό με την λειτουργία τους στα πλαίσια της φαντασίωσης.

Η διάκριση μεταξύ επιθυμίας και πεδίου της απόλαυσης τοποθετείται στις απαρχές της δεκαετίας του '60 όταν ο Λακάν επιχειρεί να ενσωματώσει τους δύο όρους, ήτοι το $\$$ ως υποκείμενο του ασυνειδήτου και το αντικείμενο μικρό a , ως το υπόλοιπο της σημαίνουσας διαδικασίας η οποία συνδέει το υποκείμενο με τον Άλλο, στον γνωστό τύπο της φαντασίωσης $\$ \diamond a$.

Η επιθυμία, ούσα η επιθυμία του Άλλου είναι εκείνη που υποχρεώνει το υποκείμενο να καταφύγει στην εν λόγω φαντασίωση η οποία ως άμυνα αλλά και ως διαμεσολάβηση που απορρέει από την ικανοποίηση που ενέχει το αίτημα, του επιτρέπει όχι μόνο να προσδιορίζεται αλλά και να αποχωρίζεται απ' αυτήν.

Η φαντασίωση, συνιστά όχι μόνο απάντηση του υποκειμένου έναντι της επιθυμίας του Άλλου αλλά και τόπο συγκρότησης της ίδιας του της επιθυμίας, και μάλιστα μέσω του αντικειμένου μικρού a το οποίο καθίσταται, κατ' αυτόν τον τρόπο, φορέας της.

Υπό αυτή την έννοια το αντικείμενο μικρό a ως «αντικείμενο της επιθυμίας» αλλά και ως «αντικείμενο αίτιο» της επιθυμίας, μπορεί να θεωρηθεί ως επίπτωση της τομής, που είναι ενδιάθετη, εξαιτίας του σημαίνοντος, στον λόγο του υποκειμένου, αλλά και εκείνης που απορρέει από την σχέση του με τον Άλλο.

Ως επίπτωση επομένως του αποχωρισμού του υποκειμένου από τον Άλλο, το αντικείμενο μικρό a ως μέρος του ίδιου του υποκειμένου που εκπίπτει, είναι εκείνο που λειτουργώντας κατά τα πρότυπα του χαμένου αντικειμένου του Φρόυντ, επιτρέπει στην φαντασίωση να μετατραπεί σε φορέα της αναζήτησής του.

Εν κατακλείδι σπήθος, κόπρانا, φωνή και βλέμμα, μαζί με το τίποτα είναι τα τέσσερα αντικείμενα που, σύμφωνα με τον Λακάν καθώς αποχωρίζονται από το ίδιο το υποκείμενο, αλλά και ως αντικείμενα ενόρμησης, καθίστανται αντικείμενα της φαντασίωσης του και κατά συνέπεια αντικείμενα που του επιτρέπουν να διαχωριστεί από την απόλαυση του Άλλου.

Εν προκειμένω η φαντασίωση λειτουργεί όχι μόνο ως άμυνα έναντι της απόλαυσης των ενορμήσεων όπως υποστήριζε ο Φρόυντ αλλά επιπλέον και ως ένα είδος, σύμφωνα με τον Λακάν, ενδυμασίας, όπου τα αντικείμενα αρθρώνονται ως σενάρια, και όπου το πραγματικό της ενορμητικής απόλαυσης ορίζεται από ένα κείμενο, ενδεδυμένο από μια εικόνα.

Κατά συνέπεια αν η διάκριση μεταξύ επιθυμίας και απόλαυσης επιτρέπει την αποκρυστάλλωση τόσο της φαλλικής απόλαυσης όσο και της απόλαυσης του Άλλου όπως αυτή διακυβεύεται μέσα από τα αντικείμενα της ενόρμησης, η φαντασίωση επιτρέπει την δόμηση αυτής της απόλαυσης με βάση τις διαστάσεις Πραγματικό, Συμβολικό, Φαντασιακό, όπως τις διατυπώνει ο Λακάν προς το τέλος της διδασκαλίας του.

Ημερομηνίες: 21 Οκτωβρίου 2023 • 18 Νοεμβρίου 2023 • 16 Δεκεμβρίου 2023 • 27 Ιανουαρίου 2024 • 24 Φεβρουαρίου 2024 • 23 Μαρτίου 2024 • 20 Απριλίου 2024 • 15 Ιουνίου 2024

Βιβλιογραφία:

- Φρόυντ Σίγκμουντ: Πέρα από την αρχή της ευχαρίστησης, εκδόσεις Πλέθρον
- Φρόυντ Σίγκμουντ, Χτυπούν ένα παιδί, Δοκίμια για τα πεπρωμένα των ενορμήσεων, Εκδόσεις Πλέθρον.
- Φρόυντ Σίγκμουντ, Δοκίμια Μεταψυχολογίας, 1915, Εκδόσεις Καστανιώτη.
- Lacan Jacques, Le Séminaire livre VI, Le désir et son interprétation, Editions de la Martinière Le Champ Freudien.
- Lacan Jacques, La subversion du sujet et dialectique du désir in Ecrits Editions Seuil Paris.
- Lacan Jacques, Le Séminaire livre XIV, La logique du fantasme, Editions Seuil et le Champ freudien.
- Lacan Jacques, Le Séminaire L'angoisse, livre X, Editions Seuil.

Παραλήρημα και γλωσσική δομή

Εισηγήτρια: Θώμη Μανωλοπούλου

Εφόσον και το παραλήρημα και η φαντασίωση μαρτυρούν και τα δύο μια αποκλίνουσα σχέση με την πραγματικότητα, όπως συμπεραίνει ο Φρόυντ, τότε τι μας επιτρέπει να τα διαχωρίσουμε; Εάν η ψυχική πραγματικότητα είναι εκ φύσεως υποκειμενική, όπως βεβαιώνει ο Λακάν συμφωνώντας με τον πατέρα της ψυχανάλυσης, τι είναι αυτό που διαφοροποιεί το νευρωσικό υποκείμενο από το ψυχωσικό; Για να απαντήσει στο ερώτημα, ο Λακάν εισάγει τις έννοιες του Συμβολικού, του Εικονοφαντασιακού και του Πραγματικού μέσα από τις οποίες επαναπροσδιορίζει την έννοια του ασυνειδήτου σε άμεση συνάρτηση με τη γλώσσα και το σημαίνον. Εξηγεί την ψυχωσική δομή με άξονα την απουσία ενός σημαίνοντος, του Ονόματος του Πατέρα, απουσία η οποία διαταράσσει τη σχέση του ψυχωσικού υποκειμένου με το λόγο, ενώ το παραλήρημα αποτελεί μια απόπειρα αποκατάστασης αυτής της σχέσης.

Αυτή η σχέση του υποκειμένου με το λόγο, η οποία καθορίζει τη διαφοροδιαγνωστική κλινική, θα αποτελέσει το κύριο θέμα αυτού του σεμιναρίου.

Ημερομηνίες: 20 Οκτωβρίου 2023 • 17 Νοεμβρίου 2023 • 15 Δεκεμβρίου 2023 • 19 Ιανουαρίου 2024 • 8 Μαρτίου 2024 • 12 Απριλίου 2024 • 14 Ιουνίου 2024

Βιβλιογραφία:

- Freud, S., Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις, Εκδόσεις Principia, 2016.
- Freud, S., Πέντε ιστορικά ασθένειας, Ο πρόεδρος Σρέμπερ, Εκδόσεις Επίκουρος, 2014.
- Lacan, J., Σεμινάριο III, Οι ψυχώσεις, Εκδόσεις Ψυχογιός, 2013.
- Lacan, J., Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου, 2008.
- Lacan, J., Λειτουργία και πεδίο της ομιλίας και της γλώσσας στην ψυχανάλυση, Εκδόσεις Εκκρεμές, 2005.
- Clérambault, G. De, Οι χρόνιες ψευδαισθητικές ψυχώσεις, Παρουσίαση ασθενούς, (1923), μτφρ. Κ. Τοάμπουρας, στο Σύνναψις, τεύχος 46 [2017 - τόμος 13], σσ. 70-78.

Από την Πρωταρχική Φαντασίωση στην γέννηση του συμπύματος

Εισηγήτρια: Κατερίνα Καραγιάννη

«...Γιατί το παιδί...το παιδί είναι πρώτα απ' όλα ένα ζωντανό πλάσμα. Εγώ, όμως, δεν τ' αντέχω, Άλφρεντ! Δεν τ' αντέχω... σου το λέω... Ε, λοιπόν, εύχομαι να μην είχε ποτέ του γεννηθεί...»²

Η Ρίτα Άλλμερς σε μια στιγμή παροξυσμού εύχεται τον θάνατο του γιου της, του μικρού Έγιολφ, τον χαμό του οποίου λίγο αργότερα θα θρηνήσει. Θέλει ο άντρας της να είναι μόνο για εκείνη, δεν αντέχει να τον μοιράζεται με κανέναν άλλο ούτε με το ίδιο της το παιδί, το οποίο, εν προκειμένω, ως ένας μικρός άλλος, ως η ναρκισσοεικής αναπαράσταση του *σταδίου του καθρέφτη* που εισάγει την διαλεκτική του *ή εγώ ή εσύ*, εισβάλλει για να κλέψει την αγάπη του πατέρα.

Ο Φρόντ μέσα από την επεξεργασία της φαντασιακής φράσης *δέρνουν ένα παιδί* θα τοποθετήσει στην καρδιά του σχηματισμού του συμπύματος τις σεξουαλικές ενορμήσεις οι οποίες ματαιώνοντας την απώθηση, εκπροσωπούνται με υποκατάστατους σχηματισμούς που προκαλούν διαταραχές. Χαρακτηρίζει την παιδική σεξουαλικότητα, η οποία υπόκειται στην απώθηση, ως την κινητήρια δύναμη σχηματισμού του συμπύματος αλλά και ως το ουσιαστικό στοιχείο του περιεχομένου του.

Στη *Σχέση Αντικείμενου*, ο Λακάν ακολουθώντας βήμα- βήμα τον Φρόντ στην επεξεργασία της πρωταρχικής φαντασίωσης, θα υπογραμμίσει πως, *«... το υποκείμενο είναι παρόν μέσω των ματιών του, βλέπει ό,τι συμβαίνει ως μάρτυρας. Το υποκείμενο περιορίζεται σε ένα βλέμμα, υπάρχει δηλαδή αποϋποκειμενοποίηση... Μια οθόνη στην οποία θεσπίζεται το υποκείμενο... Όλο το υποκείμενο γίνεται μάτι, βλέμμα, δηλαδή μερικό αντικείμενο... Παρ' ότι όμως αυτή η φαντασίωση φέρει μέσα της το συμβολικό, εξαιτίας της αποϋποκειμενοποίησης το συμβολικό είναι μειωμένο... Το άτομο μιλιέται από τον λόγο του Άλλου και δεν αρθρώνει δικό του λόγο...»³. Και είναι αυτό το επιπλέον στοιχείο, ένας ασυνείδητος λόγος αρθρωμένος στο επίπεδο του Άλλου, στον οποίο δεσμεύεται το υποκείμενο. Ένα στοιχείο αποκλεισμένο που ενώ απουσιάζει από την νεύρωση, οι περαιτέρω εξελίξεις του, κάνουν την εμφάνισή τους όχι μόνο στα συμπύματα από τα οποία συγκροτείται αλλά και στην θεμελιώδη φαντασίωση. Το ξαναβρίσκουμε, επιπλέον μέσα από την ανάλυση της μεταβίβασης, προκειμένου το υποκείμενο να περάσει από το *«μιλιέται»* στο *«μιλάει»*.*

² Ερρίκος Ίψεν, «Ο Μικρός Έγιολφ».

³ Ζακ Λακάν, Σεμινάριο 4ο, «Η Σχέση Αντικείμενου».

Ημερομηνίες: 13 Ιανουαρίου 2024 • 10 Φεβρουαρίου 2024 • 2 Μαρτίου 2024 • 6 Απριλίου 2024 • 11 Μαΐου 2024

Βιβλιογραφία:

- Σ. Φρόιντ, «Δέρνουν ένα παιδί»- Συμβολή στην κατανόηση της γέννησης των Σεξουαλικών Διαστροφών, 1919. Εκδ. Principia
- Σ. Φρόιντ, «Αναστολή, σύμπτωμα και άγχος», 1925. Εκδ. Νίκας
- Σ. Φρόιντ, «Ο Άνθρωπος με τα ποντίκια», 1909. «Τρία ιστορικά ασθeneίας», Εκδ. Επίκουρος
- Σ. Φρόιντ, «Η Ερμηνεία των Ονείρων», 1899. Εκδ. Επίκουρος
- Σ. Φρόιντ, «Τρεις πραγματείες για τη θεωρία της σεξουαλικότητας», 1905. Εκδ. Printa
- Serge Leclaire, «Σκοτώνουν ένα παιδί», 1975. Εκδ. Εξάντας
- Ζακ Λακάν, 4ο, «Η Σχέση αντικειμένου», 1956-1957. Εκδ. Ψυχογίος
- Ζακ Λακάν, The Seminar of Jacque Lacan Book V, «Formations of the Unconscious», 1957-1958. Polity Publications
- Ζακ Λακάν, Το Σεμινάριο, βιβλίο XI «Οι τέσσερις θεμελιώδεις έννοιες της ψυχανάλυσης», 1964-1965. Εκδ. Κέδρος
- Ζακ Λακάν, The Seminar of Jacque Lacan Book XIV «The Logic of Phantasy», 1966-1967. Karnac Publications
- Ζακ Λακάν, «Ομιλία στην Γενεΐη», 4η Οκτωβρίου 1975. Περιοδικό Ψυχανάλυση, τεύχος 8.
- Ζακ Λακάν, «Η διεύθυνση της θεραπείας και οι αρχές της εξουσίας της». Εσωτερική έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.

Φαντασίωση της μητέρας και υποκειμενικότητα του παιδιού

Εισηγήτρια: Άννα Χριστοδουλάκη

Ο Λακάν υποστηρίζει πως το παιδί είναι κυριολεκτικά ένας αναλυόμενος όπως κι ένας ενήλικας, ενώ η μεταβίβαση αποτελεί προϋπόθεση τόσο για τον έναν όσο και για τον άλλον.

Ο αναλυτής θέτει ως στόχο να αναγνωρίσει την ιδιαιτερότητα του συμπτώματος του παιδιού, καθώς και την ιδιαιτερότητα της επιθυμίας του, έχοντας επίγνωση ότι το συγκεκριμένο εγχείρημα υπόκειται στη συγκατάθεση του Άλλου.

Ποια θέση καλείται όμως να πάρει ο αναλυτής στη μεταβίβαση με το παιδί και στην σχέση του με τον Άλλο, προκειμένου να ακούσει το αίτημα του παιδιού και να διευθύνει την θεραπεία κατά τρόπο ώστε να επιτρέψει την ανάδυση της επιθυμίας του;

Για τον Λακάν η επιθυμία των γονέων είναι αυτή η οποία καθορίζει την ύπαρξη του υποκειμένου, ενώ όσον αφορά το σύμπτωμα του παιδιού, αυτό, είτε απορρέει απ' ό,τι συμπτωματικό ενέχεται στο γονεϊκό ζεύγος, είτε από την φαντασίωση της μητέρας⁴.

Σε κάθε περίπτωση όμως προκειμένου να προλειάνουμε το έδαφος για να αναρωτηθούμε τι είναι αυτό που επαναλαμβάνει το σύμπτωμα, καλούμαστε να προσδιορίσουμε την εμβέλεια αυτού που επαναλαμβάνει ο λόγος⁵. Το σημαίνον άλλωστε είναι το συνεκτικό στοιχείο ανάμεσα σε περισσότερες από μία σημασίες. Κατά συνέπεια, τις καταστάσεις το ίδιο δεν τις αναπαράγει, αλλά τις μετασχηματίζει, τις αναδημιουργεί... Κατά τη μυθική ανάπτυξη ενός συμπτωματικού συστήματος σημαϊόντων, πρέπει πάντοτε να εξετάζουμε τόσο τη συστηματική συνοχή του σε κάθε στιγμή, όσο και το είδος ανάπτυξης που το χαρακτηρίζει κατά την διαχρονία⁶.

Τι είναι τελικά πραγματικά το παιδί για τη μητέρα και τι είναι αυτό που το απομακρύνει από τον παράδεισο της παραπλάνησης αν και πρόκειται για ένα τόσο ικανοποιητικό παιχνίδι;

Ημερομηνίες: 11 Νοεμβρίου 2023 • 20 Ιανουαρίου 2024 • 17 Φεβρουαρίου 2024 • 2 Μαρτίου 2024 • 13 Απριλίου 2024 • 18 Μαΐου 2024

Βιβλιογραφία:

FREUD Sigmund

⁴ Σημείωμα για το παιδί, περιοδικό Fort-Da τεύχος Α', Εκδόσεις Ψυχογίος

⁵ Το σεμινάριο για το «κλεμμένο γράμμα», Πατάκης, 2010

⁶ Η σχέση αντικειμένου, Εκδόσεις Ψυχογίος

- Η παιδική γενετήσια οργάνωση, Περιοδικό Fort – Da, τεύχος Α', Εκδόσεις Ψυχογίος, Αθήνα, 2011.
- Το οικογενειακό μυθιστόρημα των νευρωτικών, Orportuna, 2014.
- Χτυπούν ένα παιδί, Orportuna, 2016.
- Πέντε ιστορικά ασθενείας, Επίκουρος 2014.
- Εισαγωγή στην ψυχανάλυση, Επίκουρος 1996.
- Η τεχνική της ψυχανάλυσης, Επίκουρος 1985.
- Τρεις μελέτες για την θεωρία της σεξουαλικότητας, Εκδόσεις Πλέθρον, Αθήνα, 2014
- Το Εγώ και οι μηχανισμοί άμυνας, Καστανιώτης, 1978.
- Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915, Εκδόσεις Επίκουρος, Αθήνα, 2005
- Νέα σειρά των παραδόσεων για την εισαγωγή στην ψυχανάλυση, Επίκουρος 1977.
- Για την εισαγωγή της θεραπείας, ανάμνηση, επανάληψη, επεξεργασία, Πλέθρον, 2010.
- Μαθήματα ψυχικής ανατομίας, Ροές, 2004.
- Το ευφυολόγημα και η σχέση του με το ασυνείδητο, Πλέθρον, 2009
- Μια σύνοψη της ψυχανάλυσης, Πλέθρον, 2017

LACAN Jacques

- Το στάδιο του καθρέφτη, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
- Η επιθετικότητα στην ψυχανάλυση, Έκδοση της EPFCL.
- Η οικογένεια, Καστανιώτης, 1987.
- Η σχέση αντικειμένου, Εκδόσεις Ψυχογίος.
- Σημείωμα για το παιδί, περιοδικό Fort-Da τεύχος Α', Εκδόσεις Ψυχογίος, 2011.
- Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης, μετάφραση Α. Πόρου, Δ. Βάγιας, Χ. Ιωακειμίδης, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
- Η κατεύθυνση της θεραπείας και οι αρχές της εξουσίας της, Εσωτερική Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.

- Βιβλίο XI, Οι τέσσερις θεμελιακές έννοιες της ψυχανάλυσης, μετάφραση Εκδόσεις Κέδρος, Αθήνα, 1982
- Βιβλίο VIII, Η μεταβίβαση, Εκδόσεις Εκκρεμές, Αθήνα, 2019
- Le Séminaire livre I, Les écrits techniques de Freud (1953-1954), paris, Seuil, 1975.
- Le Séminaire livre II, Le moi dans la théorie de Freud et dans la technique de la, psychanalyse (1954-1955), Seuil 1978.

Κείμενα άλλων συγγραφέων

- Winnicot DW. Το παιχνίδι και η πραγματικότητα, Αρμός, 2019.
- Klein M & Riviere J. Η αγάπη και το μίσος, η ανάγκη της επανόρθωσης, Κονιδάρης, 1990.
- Μαλβάλ Ζαν Κλώντ, Ο αυτιστικός και η φωνή του, Εκκρεμές, 2016.
- Filloux JC. Παιδαγωγική και ψυχανάλυση, Gutenberg, 2011.
- Mannoni Maud, Η θεωρία ως επινόηση, Πλέθρον, 1992.

ΘΕΣΜΙΚΕΣ ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΕΣ

Κλινικές Παρουσιάσεις

Εισηγητές: Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας

Συντονισμός: Γιώργος Γιακουμάκης

Οι κλινικές παρουσιάσεις — συνδεδεμένες πάντοτε με την ετήσια θεματική των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL — συνιστούν μια από τις σημαντικότερες δραστηριότητες του Φόρουμ της Αθήνας. Είναι ο χώρος όπου αναδεικνύεται, *par excellence*, η σύνδεση της θεωρίας με την κλινική πρακτική, εκεί όπου όλα τα μέλη του Φόρουμ έχουν τη δυνατότητα να παρουσιάσουν και να μοιραστούν την αναλυτική εμπειρία τους.

Ανεξαρτήτως της εκάστοτε θεματικής, η λογική της επεξεργασίας των κλινικών περιπτώσεων που παρουσιάζονται περιστρέφεται γύρω από δυο κεντρικούς άξονες: αφενός, επικεντρώνεται στα κλινικά δεδομένα εκείνα που μπορούν να επιτρέψουν μια διαφοροδιαγνωστική της δομής του υποκειμένου και, αφετέρου, εστιάζει στα ερωτήματα που σχετίζονται με τη διεύθυνση της θεραπείας.

Ημερομηνίες: 4 Νοεμβρίου 2023 • 2 Δεκεμβρίου 2023 • 17 Φεβρουαρίου 2024 • 13 Απριλίου 2024 • 22 Ιουνίου 2024

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΝ

ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΤΟΥ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΝ

ΟΡΓΑΝΟΓΡΑΜΜΑ • ΚΑΝΟΝΙΣΜΟΣ ΣΠΟΥΔΩΝ

Σεμινάριο του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων
Παραλήρημα, Φαντασίωση, Πραγματικότητα

Εισηγητές: Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων, Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας & Προσκεκλημένοι Ομιλητές
Συντονισμός: Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων

Το Σεμινάριο του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων ακολουθεί την θεματική των Κλινικών Κολεγίων της IF-EPFCL και είναι δομημένο ώστε να προσφέρει εισαγωγικές διαλέξεις σε επιμέρους ενότητες της κεντρικής θεματικής, σε διάλογο με τα υπόλοιπα σεμινάρια του ΠΚΕ. Έχοντας σαφή κλινικό προσανατολισμό, απευθύνεται *αποκλειστικά* στους εγγεγραμμένους στο ΠΚΕ, ενώ εντός του πλαισίου του περιλαμβάνονται και οι Ημερίδες του ΠΚΕ.

Ακολουθεί το αναλυτικό πρόγραμμα:

ΗΜΕΡΟΜΗΝΙΑ	ΘΕΜΑ	ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ
22 ΟΚΤΩΒΡΙΟΥ 2023 19 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2023	Εισαγωγή στη θεματική του έτους Η έννοια της φαντασίωσης στον Freud	Freud, S. Μεταψυχολογικό συμπλήρωμα στην ονειρολογία, Στο: Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915, Εκδόσεις Επίκουρος Freud, S. Το ασυνείδητο, Στο: Μεταψυχολογικά κείμενα του 1915, Εκδόσεις Επίκουρος Freud, S. Η υστερική φαντασίωση και οι σχέσεις της με την αμφιφυλία. Στο: Fort Da, τεύχος 4, Εκδόσεις Ψυχογίος Freud, S. Μια περίπτωση παράνοιας που αντιτίθονταν στην ψυχαναλυτική θεωρία για τη νόσο, Στο: Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις, Εκδόσεις Principia Freud, S. Νεύρωση και ψύχωση, Στο: Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις, Εκδόσεις Principia Freud, S. «Η απώλεια της πραγματικότητας στη νεύρωση και την ψύχωση», Στο: Κείμενα για την παράνοια και τις ψυχώσεις, Εκδόσεις Principia Lacan, J. Σεμινάριο III, Οι ψυχώσεις, Εκδόσεις Ψυχογίος
3 ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 2023	Κλινική διαφοροδιαγνωστική: Νεύρωση και Ψύχωση	
14 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2024	Φαντασιακό — Συμβολικό — Πραγματικό I	Vanier, A. Λακάν, όσο πιο απλά γίνεται, Εκδόσεις Κέδρος Vanheule, S. Το υποκείμενο της ψύχωσης, Εκδόσεις Oposito
11 ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2024	Φαντασιακό — Συμβολικό — Πραγματικό II	Vanier, A. Λακάν, όσο πιο απλά γίνεται, Εκδόσεις Κέδρος Vanheule, S. Το υποκείμενο της ψύχωσης, Εκδόσεις Oposito
10 ΜΑΡΤΙΟΥ 2024	Ο πρόεδρος Σρέμπερ I	Freud, S. Ο πρόεδρος Σρέμπερ, Στο: Πέντε ιστορικά ασθένειας, Εκδόσεις Επίκουρος

7 ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2024	Ο πρόεδρος Σρέμπερ II	Lacan, J. Σεμινάριο III, Οι ψυχώσεις, Εκδόσεις Ψυχογιός Lacan, J. Περί ενός προκαταρκτικού ερωτήματος σε κάθε πιθανή θεραπευτική αγωγή της ψύχωσης, Έκδοση της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου.
12 ΜΑΪΟΥ 2024	Ο άνθρωπος με τους λύκους	Freud, S. Ο Βόλφσμαν, Στο: Πέντε ιστορικά ασθένειας, Εκδόσεις Επίκουρος Lacan, J. Σεμινάριο III, Οι ψυχώσεις, Εκδόσεις Ψυχογιός
4η ΗΜΕΡΙΔΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΟΣ ΚΛΙΝΙΚΩΝ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΕΩΝ		
ΣΑΒΒΑΤΟ 25 ΜΑΪΟΥ 2024		
2 ΙΟΥΝΙΟΥ 2024	«Ένα παιδί δέρνεται»	Freud, S. «Χτυπούν ένα παιδί», Εκδόσεις Orportuna Lacan, J. Χτυπούν ένα παιδί και η νεαρή ομοφυλόφιλη, Στο: Σεμινάριο IV, Η σχέση αντικειμένου, Εκδόσεις Ψυχογιός

Ε Π Ι Τ Ρ Ο Π Η Κ Λ Ι Ν Ι Κ Ω Ν Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Σ Ε Ω Ν (Ε Κ Ε)

Τριμελές εκλεγμένο θεσμικό όργανο, επιφορτισμένο με την ευθύνη της διαμόρφωσης του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων (ΠΚΕ), το οποίο εισάγει στη ΓΣ του Φόρουμ της Αθήνας για την τελική επικύρωση. Η ΕΚΕ εποπτεύει την διεξαγωγή του προγράμματος, ενώ τα μέλη της αναλαμβάνουν το ρόλο εκπαιδευτικού συμβούλου για καθένα από τους εκπαιδευόμενους. Είναι αρμόδια για την τελική έγκριση εγγραφής στο πρόγραμμα σπουδών των υποψήφιων εκπαιδευόμενων. Της ΕΚΕ προεδρεύει ο Γενικός Συντονιστής του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων.

Ε Ι Σ Η Γ Η Τ Ε Σ

Μέλη του Φόρουμ της Αθήνας, της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου και προσκεκλημένοι εισηγητές από το εξωτερικό (μέλη της IF-EPFCL).

Ε Κ Π Α Ι Δ Ε Υ Ο Μ Ε Ν Ο Ι

Επαγγελματίες υγείας (ψυχίατροι, ψυχολόγοι, νοσηλεύτες, κοινωνικοί λειτουργοί, λογοθεραπευτές, ιατροί άλλων ειδικοτήτων, κ.α.), επιστήμονες του πεδίου των ανθρωπιστικών σπουδών, εκπαιδευτικοί και φοιτητές αντίστοιχων σχολών. Κατ' εξαίρεση, γίνονται δεκτοί υποψήφιοι άλλων επιστημονικών πεδίων ή επαγγελματικών κλάδων, οι οποίοι θα πρέπει, ωστόσο, να έχουν τεκμηριωμένη σχέση με το αντικείμενο της ψυχανάλυσης (π.χ. αναλυόμενοι). Με απόφαση του Προέδρου της ΕΚΕ, για κάθε εκπαιδευόμενο ορίζεται ένας σύμβουλος – επιβλέπων, μέλος της Επιτροπής Κλινικών Εκπαιδεύσεων.

Δ Ι Α Ρ Κ Ε Ι Α Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Τ Ο Σ – Π Ι Σ Τ Ο Π Ο Ι Η Σ Η

Το Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων (ΠΚΕ) διαμορφώνεται στη βάση ετήσιων θεματικών ενοτήτων οι οποίες ορίζονται από τα Κλινικά Κολέγια της IF-EPFCL. Για την παροχή πιστοποίησης απαιτείται η συστηματική παρακολούθηση του προγράμματος, τουλάχιστον για 3 συνεχή έτη, την οποία αποκλειστικά αρμόδια να βεβαιώσει είναι η Επιτροπή Κλινικών Εκπαιδεύσεων. Σε κάθε περίπτωση, προκειμένου ένας εκπαιδευόμενος να αιτηθεί την είσοδό του, ως τακτικό μέλος του Φόρουμ της Αθήνας, θα πρέπει να έχει ολοκληρώσει έναν τριετή κύκλο σπουδών.

Π Ρ Ο Γ Ρ Α Μ Μ Α Σ Π Ο Υ Δ Ω Ν

Υποχρεωτική παρακολούθηση:

- Σεμινάριο του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων με θεματική την εκάστοτε ετήσια θεματική των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL (*).
- Κλινικές Παρουσιάσεις.
- Ειδικά Σεμινάρια ετήσιας διάρκειας, ανά δεκαπενθήμερο ή μηνιαία, με θεματική άμεσα συνδεδεμένη με εκείνη των Κλινικών Κολλεγίων της IF-EPFCL και του Σεμιναρίου του ΠΚΕ.

Υποχρεωτική συμμετοχή:

- Σε ένα, τουλάχιστον, Καρτέλ.
- Στις Ημερίδες του ΠΚΕ με παρουσίαση μιας, τουλάχιστον, εργασίας κατ' έτος.

(*) Το Σεμινάριο του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων είναι «κλειστό» και απευθύνεται αποκλειστικά στους εγγεγραμμένους του Προγράμματος Κλινικών Εκπαιδεύσεων.

Το Πρόγραμμα Κλινικών Εκπαιδεύσεων

του Φόρουμ της Αθήνας
της Διεθνούς των Φόρουμ
της Σχολής Ψυχανάλυσης των Φόρουμ του Λακανικού Πεδίου
(IF-EPFCL)

διεξάγεται στην έδρα του

Αγίας Φιλοθέης 17, Πλάκα, Αθήνα

website:

www.champlacanianathenes.net

email:

info@champlacanianathenes.net